

samo za čuvstven nastroj, za opoj melodij in bledih barv in je za vse borbe sveta ravnodušen, samo da se more razlivati v nežnosti in sence. V takih telesnih nastrojih, ko »rosi, rosi iz neke neskončno daljne strani in drhti kot mokra ptica«, je Ristić najlepši, dasi čutimo, da govori iz drugih ust, ki so take slike tvorile iz vse drugačnega doživetja. Zato je tudi njegova programska pesem »Balkanski mladići na putovima svojim« najbledejša.

Ristić je v tej — mislim da prvi — zbirki še epigon zgodnjih impresionistov (Dučića) in prvih ekspresionistov (Krkleca), od katerih je prevzel samo poetično rutino, ne pa njihovega notranjega doživljanja. Tako pa je samo ekspresionist, katerega ekspresionistična dediščina je prešla ob nedoživljenosti v sentimentalizem. Če bo šel resnično vase, bodo mogoče kdaj iz teh svitov — solnca, kot želi, kajti za zdaj se sam popolnoma pravilno zaveda, da se »svaka njegova važnost u ništavilo pretvori.«

Tine Debeljak

Radovan Košutić: Ide mladi maj! (Pesmi.) S. B. Cvijanović, Beograd, 1932.

V zadnjih petih letih je R. Košutić, vsuč. prof. v Beogradu, izdal ponovno šest zbirk svojih pesmi, ki jih — žal! — moramo imenovati samo kot starčevske otročarije, primitivno verzificiranje brez najmanjšega smisla za poezijo. Pa še to je zelo milo povedano. Zadnja zbirka, »Ide mladi maj!...«, je vsaj toliko boljša od prve, »Pesnik i smrt« (1927), da ne obsega perverzности oz. bolešno pornografske banalnosti, ki jih je prva polna (ciklus Pijanka!) in ji kot taki od naše strani stoje še najbliže Kragljeve »Snežinke in kresnice«... Najnovejša zbirka opeva le prirodo, pomlad in drevesa in zvončke in jagnje, ki »unosí njušku u vime duboko — i sê,« i. t. d., vse v načinu kekega starega Valentina Vodnika, celo v maniri njegovih popevk: »Ide maj vragolâ — nasmejan, — kao dan ôbasjân — ogrejan. — Svud mladost — svud radost. — Žunja klikće: »Kli, kli, kli!« — i. t. d. Torej: epigonsko pesmarstvo po zgledu slabih pesnikov iz početka prejšnjega stoletja, verbalizem pesniškega diletanta.

Tine Debeljak

Boško Tokin: Terazije. Roman posleratnog Beograda. Geca Kon, Beograd, 1932. Str. 153 (cir.).

S tem romanom, ki so ga dnevniki napovedovali kot veliko senzacijo, se je hotel uveljaviti v prozi »homo novus«. Ne vem, kdo in kaj je B. Tokin, upam pa si trditi, da je žurnalist. V tem me potrjuje snov romana, še bolj pa način pisanja. To je stil navadnih dnevnških kolportaž, senzacionalnih afer, široko razpredenih pikantnih družabnih skandalov in — v dobro piscu — tudi zanimivih razmišljanj in oznak v načinu dobrih kulturnih uvodnikov. Vse to mi govori, da je Tokinovo ustvarjanje sorodno žurnalističnemu, kar pa še ni enako umetniškemu. Ne sumjam v točnost njegove povojne diagnoze Beograda in verjamem, da so živel v njem prav taki ljudje z opisanim hohštaplertvom, korupcijo in nemoralu. Vzajem to snov kot resnično dejstvo, kakor so resnični vsi številni klubi in lokali in bohemi, ki jih T. omenja. Vse to pa je zopet samo žurnalističen trik, da roman vzbudi malomestno senzacijo s svojo snovjo. V pravem bistvu namreč »Terazije« ne pomenijo nikakega umetniškega uspeha. Nasprotno: Tokin se je pokazal zelo slabega oblikovavca življenja. V njegovi knjigi se mnogo govori in razmišlja, toda njegove osebe so daleč od polnokrvnega življenja. Mi smo namreč priče samo pripovedovanju o njih in njihovih družvenih in seksualnih aferah in so one samo silhuete nekega daljnega življenja, katerega mrtvo senco je ujel Tokin v svojo kamero gostih besed. Roman je tako samo uporabljiv koncept za kakšno slabšo filmsko predstavo, kjer se veliko dogaja pa malo doživlja, z netragično-banalnim junakom brez kake izrazitejšje notranje etične sile.

Tine Debeljak

Dušan M. Jevtić: Od Boga zaboravljeni. — Roman. Beograd, 1932. Str. 201. (cir.).

Naslov »Od Boga pozabljeni« hoče poudariti usodo ljudi, ki stopajo v zakon, ki je že po svoji notranji logiki »medsebojno žrstvo« in v banalnosti trpe muke kot, da je »Bog pozabil nanje«. Mislim pa, da bi bil umestnejši nasprotni naslov: »Ki so pozabili na Boga« in postaviti krivdo v ljudi same, za kar imamo zadosten razlog vprav v onem beograjskem pojmovanju erotike. Kajti tako prvi kot drugi zakon je bil sklenjen iz lahkomišelnosti, ki mora dovesti do naveličanja in tragedije. Tu sta dva banalno

vsakdanja kroga, ki se lovita krog samega sebe, približavata in odbijata, dokler jih tretji ne zaplete in enega odreši, drugega pa strè. Brat uniči bratu zakon in sestra sestri in posledica so štirje mrtvi in dva zločinca. Belgrajska periferijska drama. Ta roman je tipičen za današnjo meščansko družbo in za današnjega naturalističnega evropskega pisatelja, o katerem pravi Upton Sinclair, da ga ne zanima drug problem kot ta, »kako bi se moško spolovilo približalo ženskemu«. In izključno samo tako erotično iskanje, ta perpetuum mobile žene — boj za moža! — je krvava muka tega romana. Vsakdanja banalnost zakona, psihologija seksualnega problema, desiluzija romantičnega ideala materinstva in očetovstva, zločin in smrt!

Jevtić je analitik, ki gradi na ostrini misli, dialektičar, ki mu je izključno sredstvo dialog, vsakdanji, ne umetniško zgoščen, razvlečen. Prav obširnost, ki je posledica dialogov in monologov, je glavna estetska napaka romana. Kajti v dramatsko najbolj napetih scenah uvaja Jevtić po svoji maniri alegoričnega dvojnika: monolog pretvarja v dialog in napetost scene in stil sicer naturalistične umetnine sta uničena. Prav tako pade iz stila tudi v svojem idejnem višku »Zbitnije v ropcu«, ki naj bi bil silen pogon v idealistično sfero, v religiozno etično višino, simbol veličine človeške misli — pa je s tem vržen izven romana ter stoji sam zase kot zanimiv filozofski traktat, v škodo estetske celote. Zanimivo je, da so tudi zaključna Ninina premišljevanja o Bogu papirnata, naravnost prazno frazasta. Tako vidim, da vselej, kadar hoče Jevtić dvigniti svoj roman nad navadni nagoni, naturalizem, kadar mu hoče dati idejne religiozne višine ali etične globine, piše v prazno prav tako kot Tokin. Ako življenje samo nima teh elementov v sebi, mu jih tudi pisatelj, ki v njem živi, ne more organsko vcepiti. Jevtić, ki je naturalistično snov svojega romana z veliko silo oblikoval, je idealistične elemente le nerodno poveznil preko svojih ljudi in jim na čelo pripel celo dobro mišljeno znamko — naslov, ki pa skriva pod seboj prav nekaj nasprotnega. Zdi se mi, da Belgrad ne more ustvariti močne etične umetnine, plitki naturalizem je njegov pravi element. Tak vtis sem vsaj dobil ob obeh letošnjih belgrajskih romanih, ki sta nam bila poslana.

Tine Debeljak

Dr. D. Smiljanić: Poreklo genija. Geca Kon, Beograd, 1932. Str. 201. (Cir.)

So knjige, ki delujejo na človeka kot udarec naravnost v oči. Tako nekako sem občutil, ko sem pred davnimi leti prečital Du Boy Reymondovo »Fiziko ljubezni« in sem zaprl oči pred strašnim padcem erosa. In isto čutim danes, ko čitam Smiljanićevo »Poreklo genija«, ki bi se moralo zvati prav za prav »Pad genija« — Mrk bogov. — Prav v času, ko svet proslavlja stoletnico genija, ubija Smiljanić njega veličino in ga ponižava v blato. Je to hipermaterijalistična knjiga, postavljena na princip, da v človeškem življenju ni ničesar drugega kot samo materija in zopet materija, in je tako tudi ideja materijalnega značaja: kajti v bistvu je ona le mentalna energija in ta je funkcija snovnih možgan. Da je človek genij ni niti malo njegova zasluga niti krivda, istotako bi bil lahko blaznež: vse zavisi od količine abnormalnosti bolnih možgan. To je torej šola, ki jo mi že davno dobro poznamo, samo da jo je Smiljanić pripeljal v svoji gorečnosti do absurda. Že antični filozofi so pisali o demonu v genijalnem človeku; pred stoletjem se je govorilo o intelektualni nevrozi kot pravem patološkem znaku genija, dokler ni Lombroso odločno in sistematsko odredil geniju mesta samo — v patologiji, ko je odkril njega patološko bistvo: degeneracijo, epilepsijo. (Dr. B. Maleš: Genijalnost i ludilo. Lombrosova teorija genija. Beograd, 1929). Vsa ta zdravniška dognanja in domnevanja so imela vpliv na lit. kritiko in govorilo se je o zločinskih elementih v Schillerju (Wulffen, Kohler) in Wagner in Tolstoj in Shakespeare so postali samo plod bolnih možgan (Nordau). Ako si hotel pisati monografijo o pisatelju, si zahteval zdravniška izpričevala o njegovih boleznih in iz njih si tolmačil dela (Möbius); celo zakon telesne periode se je prenašal na duhovno stvarjanje (prav ob Goethejevem periodično-cikličnem ustvarjanju; Swoboda). Moj profesor v Pragi, Ot. Fischer, monografist tega problema (Otázky literární psychologie), je čudovito zanimivo tolmačil vso Grabbejevo umetnost iz njegove bolezni. In kaj drugega je Freudova analiza kot Lombrosova epilepsija zamenjana s seksusom? V začetku je bil spol, je pisal že pred njim Przyby-szewski v svoji »Totenmesse«. Kje je Goethe-